

Jan Kluza

dr nauk prawnych, asesor sądowy w Sądzie Rejonowym w Kielcach, zastępca przewodniczącego II Wydziału Karnego, absolwent studiów doktoranckich w Katedrze Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor publikacji z zakresu prawa karnego, postępowania karnego oraz konstytucyjnego
ORCID: 0000-0002-0929-6093

Prawo do sądu a orzekanie przez asesora sądowego

1. Wprowadzenie

Asesura sądowa powróciła do sądów powszechnych w 2015 r. na mocy nowelizacji¹ ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych². Z danych dostępnych na stronie Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wynika, że w latach 2019–2024 na stanowisko asesora sądowego w sądach rejonowych powołanych zostało 939 osób³. Zgodnie z art. 2 § 1a u.s.p. i art. 106i § 8 u.s.p. asesor sądowy pełni obowiązki sędziego, czyli sprawuje wymiar sprawiedliwości, przez okres 4 lat od dnia objęcia stanowiska.

1 Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1224).

2 Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 334), dalej jako: u.s.p.

3 <https://www.prezydent.pl/kancelaria/statystyki/statystyki-nominacji-sedziowskich-i-asesorskich>

Po tym okresie jego stanowisko może zostać przekształcone w stanowisko sędziowskie. Zagadnienie asesury sądowej jest szczególnie istotne z punktu widzenia toczącej się debaty w stosunku do wymiaru sprawiedliwości i wysnuwanych postulatów w zakresie statusu niektórych sędziów powołanych na stanowisko przez Krajową Radę Sądownictwa w kształcie ukształtowanym ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw⁴, jak też postulatów rezygnacji z instytucji asesury przedstawionej przez Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia” w projekcie ustawy⁵. Źródłem tych wątpliwości jest zagadnienie, czy z punktu widzenia art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej prawo do sądu nie zostaje naruszone w wypadku, gdy sąd orzeka w składzie asesora sądowego. W tym celu należy zwrócić uwagę na postrzeganie asesury sądowej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, albowiem do tej pory nowe uregulowanie asesury sądowej nie zostało zakwestionowane przez Trybunał Konstytucyjny. Wskazać jednak należy, iż kwestia ta została podniesiona w skardze skierowanej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁶, co tym bardziej czyni to zagadnienie istotnym.

2. Prawo do rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd

Punktem wyjścia dla rozważań nad kwestią umocowania asesora sądowego do sprawowania wymiaru sprawiedliwości jest art. 45

4 Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2018 r. poz. 3).

5 Treść dostępna na: https://www.iustitia.pl/images/pliki/Projekt_ustawy_-_Prawo_o_ustroju_sądów_powszechnych_z_24.06.2023.pdf

6 Skarga nr 18195/23.

ust. 1 Konstytucji, który przewiduje, że: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Szczególnie istotne w obecnej debacie nad wymiarem sprawiedliwości są przymioty „niezależnego” i „niezawisłego” sądu. Na tym tle należy wskazać, iż: „Prawo do sądu jest należycie realizowane tylko wówczas, gdy sprawa jest rozpatrywana przez organ legitymujący się wszystkimi cechami określonymi w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Cechy te są ze sobą związane i wzajemnie się uzupełniają, choć ich treść nie jest taka sama. W świetle art. 173 i 178 Konstytucji RP niezależność i niezawisłość są niezbywalnymi cechami sądu w konstytucyjnym znaczeniu. Ustrojodawca zakłada tym samym, że nie może istnieć sąd, który nie posiadałby tych przymiotów”⁷. Jak wskazuje Piotr Tuleja: „Kryzys konstytucyjny zagrażający niezawisłości sędziów i niezależności sądów spowodował konieczność dalszej konkretyzacji ustrojowych gwarancji obu tych zasad. Konstytucyjne gwarancje niezawisłości sędziów i niezależności sądów są zbieżne z gwarancjami przewidzianymi w art. 6 ust. 1 EKPC, art. 47 KPP i art. 19 ust. 1 TUE. Przepisy te statuują obowiązek państw członkowskich ustanowienia środków niezbędnych dla skutecznej ochrony sądowej w dziedzinach objętych prawem UE. Zasada ta stanowi zasadę ogólną prawa UE wynikającą z tradycji konstytucyjnych państw członkowskich oraz art. 6 i 13 EKPC. Ustalając, czy mamy do czynienia z «sądem» w rozumieniu art. 47 KPP, trzeba brać pod uwagę: ustawową podstawę działania, stały charakter, obligatoryjność jurysdykcji, kontradiktoryjność postępowania oraz jego niezależność i niezawisłość sędziów”⁸.

7 P. Grzegorzczak, K. Weitz [w:] *Konstytucja RP*, t. I, *Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016, s. 1120.

8 P. Tuleja [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, s. 172.

Artykuł 45 ust. 1 Konstytucji jest ściśle skorelowany z art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁹, który również przewiduje prawo do rozpoznania sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą. W wyroku pilotażowym Wałęsa przeciwko Polsce, Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, że: „Niezawisłość i bezstronność sądów jest warunkiem koniecznym i podstawowym gwarantem rządów prawa. W kontekście art. 6 ust. 1, Trybunał wskazywał już na wspólną myśl, która przenika instytucjonalne wymogi art. 6 ust. 1 – «niezawisłość», «bezstronność» oraz «ustanowienie sądu ustawą» – których celem jest zachowanie podstawowych gwarancji zasady rządów prawa oraz podziału władzy. Z zasady rządów prawa wynika zatem, że aby ingerencja w prawa zagwarantowane w art. 8 mogła zostać uznana za «zgodną z prawem», musi pochodzić od organu, który sam jest «zgodny z prawem» w rozumieniu Konwencji”¹⁰. Na gruncie sprawy Tuleya przeciwko Polsce, ETPCz wskazał zaś wprost, iż: „Cała sekwencja zdarzeń w Polsce wyraźnie pokazuje, iż kolejne reformy sądownictwa miały na celu osłabienie niezawisłości sądowej, poczynwszy od poważnych nieprawidłowości przy wyborze sędziów Trybunału Konstytucyjnego w grudniu 2015 r., a następnie poprzez, w szczególności, przemodelowanie Krajowej Rady Sądownictwa i powołanie do życia nowych izb Sądu Najwyższego, przy jednoczesnym rozciągnięciu kontroli Ministra Sprawiedliwości nad sądami oraz wzmocnieniu jego roli w sprawach dotyczących dyscypliny sędziowskiej. [...] Wskutek kolejnych reform sądownictwo – autonomiczna władza państwowa – zostało narażone na ingerencje ze strony władzy wykonawczej i ustawodawczej, a tym samym zostało

9 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

10 Wyrok ETPCz z dnia 23 listopada 2023 r., 50849/21, LEX nr 3629871.

poważnie osłabione”¹¹. Szczególnie istotnym na tle omawianego zagadnienia jest wyrok ETPCz w sprawie Ástráðsson¹², gdzie Trybunał wypracował kluczowe stanowisko dla uznania organu za bezstronny i niezawisły sąd ustanowiony ustawą. W tym wyroku Trybunał wskazał, że „organ sądowy, który nie spełnia wymogów niezawisłości – zwłaszcza w stosunku do władzy wykonawczej – oraz bezstronności, nie może nawet zostać nazwany «sądem» dla celów art. 6 ust. 1 [Konwencji – J.K.]”. Tym niemniej w tymże wyroku stwierdzono, iż „nie każda nieprawidłowość w procesie kreacyjnym (czy też nominacyjnym) musi prowadzić do naruszenia art. 6 EKPC (pkt 236 wyroku)”¹³. Trybunał zdefiniował przy tym kryteria, w oparciu o które można rozstrzygać, czy doszło do naruszenia prawa do sądu, który stanowi „trzystopniowy test, pozwalający ustalić, które odstępstwa od zasad procedury sędziowskich nominacji są tak poważne, że mogą być uznane za pogwałcenie prawa do «sądu ustanowionego ustawą», a tym samym stanowią granicę ciężkiego stopnia naruszeń przyjętą przez Trybunał”¹⁴. Test ten sprowadza się do weryfikacji naruszenia przepisów krajów oraz ich stopnia, po drugie „czy stwierdzone naruszenie lub naruszenia prawa krajowego odnoszą się do fundamentalnej zasady w procedurze nominacji sędziowskich”¹⁵ i „oceny skuteczności środków prawnych

11 Wyrok ETPCz z dnia 6 lipca 2023 r., 21181/19, LEX nr 3577252.

12 Wyrok ETPCz z dnia 1 grudnia 2020 r., 26374/18, LEX nr 3087749.

13 M. Górski, *Perspektywa prawa jednostki do sądu należycie ustanowionego: zastosowanie testu Ástráðsson w Polsce*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2023, nr 11, s. 34.

14 M. Wrzołek-Romańczuk, *Glosa do wyroku z 1.12.2020 r. wydanego przez Wielką Izbę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Guðmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii (skarga nr 26374/18)*, „Iustitia” 2021, nr 1, s. 42.

15 W. Hermeliński, B. Nita-Światłowska, *Orzeczenie sądowe wydane z udziałem sędziego powołanego wadliwie a naruszenie prawa do sądu gwarantowanego przez art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka – glosa do wyroku Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 1.12.2020 r., 26374/18, Guðmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021, nr 5, s. 42.

przedsięwziętych w postępowaniu przed sądami krajowymi celem zniwelowania stwierdzonych powyżej uchybień w procedurze nominacyjnej sędziów”¹⁶.

3. Asesura sądowa w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 7/06

Kwestia przywrócenia instytucji asesury sądowej w kontekście wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 7/06¹⁷ była już przedmiotem rozważań autora¹⁸, stąd nie ma potrzeby ponownie szczegółowo odnosić się do tej kwestii. Dla porządku rzeczy należy jednak wskazać, że asesura sądowa funkcjonowała w polskich sądach do 2009 r., kiedy ustawodawca, realizując wyrok Trybunału Konstytucyjnego, który odroczył utratę mocy art. 135 § 1 u.s.p. na 18 miesięcy od dnia opublikowania wyroku, uchylił¹⁹ dział III ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych zatytułowany „Asesorzy sądowi i aplikacja sądowo-prokuratorska”. Trybunał w 2007 r. w sprawie SK 7/06 orzekł bowiem, że przepis ten jest niezgodny z Konstytucją RP, jednocześnie przy tym odroczył utratę jego mocy obowiązującej o 18 miesięcy, a także stwierdził, iż czynności asesorów sądowych, o których mowa w art. 135 § 1 u.s.p., nie podlegają wzruszeniu na podstawie art. 190 ust. 4 Konstytucji. Powodem takiego rozstrzygnięcia nie był jednak fakt stwierdzenia, że instytucja asesury jest niezgodna z Konstytucją *per se*, lecz niekonstytucyjny był tryb jej ukształtowania.

16 *Ibidem*, s. 43.

17 Wyrok TK z dnia 24 października 2007 r., SK 7/06, OTK-A 2007/9/108.

18 J. Kluza, *Uprawnienie do orzekania przez asesorów sądowych w sprawach karnych. Uwagi na tle postanowienia Sądu Najwyższego z 26 maja 2020 r., I KZP 14/19, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 1, s. 176 i n.*

19 Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (Dz. U. z 2009 r. Nr 26, poz. 157).

Główną przyczyną tego werdyktu był brak niezależności w tamtym stanie prawnym asesora, a w szczególności zależność jego pozycji od ministra sprawiedliwości, który nie tylko powierzał mu wykonywanie czynności sędziowskich, lecz także mógł go w dowolnym czasie zwolnić za zgodą kolegium sądu okręgowego (uchylony art. 135 § 5 u.s.p.). Wskazany przepis nie określał przy tym żadnych przesłanek decyzji ministra. Po drugie, ówczesny art. 135 § 5 u.s.p. przewidywał, że asesor w okresie pełnienia czynności sędziowskich pozostawał pod pieczę sędziego wyznaczonego do pełnienia funkcji konsultanta, który udzielał asesorowi na jego wniosek pomocy z zakresu techniki pracy sędziowskiej oraz wykonywania czynności administracji sądowej, a także przeprowadzał lustracje posiedzeń pod przewodnictwem asesora i sporządzał kwartalne sprawozdania (uchylony art. 135 § 6 u.s.p.). Trybunał Konstytucyjny wskazał w tym zakresie, iż: „Skoro awans i ocena przydatności zawodowej asesora w decydującej mierze zależy właśnie od ministra, nie sprzyja to kształtowaniu postaw niekonformistycznych wobec oczekiwań egzekutywy, a w każdym razie (nawet w wypadku nieskazitelnej postawy i ministra, i asesury) nie gruntuje to społecznego przekonania o niezależności wymiaru sprawiedliwości od egzekutywy”. Trybunał zwrócił też uwagę, że uprzedni model asesury wykluczał udział Krajowej Rady Sądownictwa w procesie mianowania asesorów. TK w tym zakresie stwierdził, że: „Eliminacja udziału KRS w procedurze powierzania asesorowi czynności sędziowskich stanowi zatem istotny wyłom w konstytucyjnym modelu powierzania władzy sędziowskiej i świadczy o braku gwarancji niezbędnych dla osiągnięcia przez asesorów realnie rozumianej niezawisłości”.

Jednakże w uzasadnieniu tego wyroku TK *expressis verbis* stwierdził, iż: „Niezawisły i niezależny sąd to z założenia sąd składający się z sędziów. Jako wprost przewidziany wyjątek wskazany

jest jedynie udział obywateli na zasadach określonych w ustawie. Konstytucja nie wyklucza całkowicie wprowadzania dalszych wyjątków od wymienionej zasady, polegających na powierzeniu sprawowania wymiaru sprawiedliwości osobom, których status prawny nawiązuje tylko do konstytucyjnej pozycji sędziego. Odstępstwa takie są jednak dopuszczalne, jeżeli zostaną spełnione łącznie dwa warunki. Po pierwsze, wyjątki muszą być uzasadnione konstytucyjnie legitymowanym celem i mieścić się w granicach realizacji tego celu. Instytucja powierzenia pełnienia czynności sędziowskich osobom niebędącym sędziami służyć powinna przede wszystkim lepszej realizacji podmiotowego prawa określonego w art. 45 Konstytucji. Po drugie, muszą być spełnione wszystkie istotne «materialnie» warunki, od których uzależniona jest bezstronność, niezawisłość i niezależność sądu. Inaczej mówiąc, niezależnie od nazwy stanowiska służbowego status osoby, której powierzono pełnienie czynności sędziowskich, musi odpowiadać wzorowi niezawisłości, wynikającemu z konstytucyjnych przepisów dotyczących statusu sędziego”. W dalszej zaś części uzasadnienia TK wprost wskazał, że: „Trybunał Konstytucyjny nie wykluczył możliwości istnienia instytucji asesorów. [...] Nie należy także rozumieć orzeczenia Trybunału jako wykluczenia co do zasady możliwości dopuszczenia do orzekania osób innych niż sędziowie w znaczeniu konstytucyjnym. W tym bowiem zakresie także międzynarodowe standardy wiążące Polskę wskazują na wiele możliwych wariantów rozwiązań, zgodnych z zasadami państwa prawa. Standardy te powinny być wykorzystane przy poszukiwaniu rozwiązania przez ustawodawcę. W każdym razie należy poszukiwać takich rozwiązań, które doprowadzą do zagwarantowania rzeczywistego oddzielenia trzeciej władzy od innych władz (art. 10 Konstytucji), rozluźnią więź między asesorami i ministrem sprawiedliwości, zapewnią wpływ Krajowej Rady Sądownictwa na

karierę zawodową sędziego *in spe*. Nie przesądzając o przyszłym normatywnym kształcie instytucji asesorów, niniejsze orzeczenie Trybunału należy rozumieć jako negatywną konstytucyjną ocenę istniejącego obecnie normatywnego modelu tej instytucji”. Podkreślenia wymaga, że również orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dopuszcza możliwość, w której sąd w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji Praw Człowieka tworzą osoby, które nie są zawodowymi sędziami²⁰.

Realizując wskazania Trybunału, ustawodawca ponownie wprowadził instytucję asesora sądowego w 2016 r.²¹, następnie dokonując w niej kilku zmian. *De lege lata* asesor sądowy mianowany jest przez Prezydenta RP na czas nieokreślony na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa (art. 106i § 1 u.s.p.). Jest on nieusuwalny (art. 106j § 1 u.s.p.), a wygaśnięcie jego stosunku służbowego w czasie wykonywania czynności sędziowskich jest możliwe tylko w razie zrzeczenia się urzędu, utraty obywatelstwa polskiego, uznania za trwale niezdolnego do wykonywania obowiązków lub złożenia z urzędu na mocy orzeczenia sądu dyscyplinarnego (art. 106k § 3–6 u.s.p.). Co także ważne, jeszcze przed przywróceniem instytucji asesury do wymiaru sprawiedliwości koncepcja ta była oceniana jako słuszna²². Od tego czasu w doktrynie wyrażano różne poglądy co do przywrócenia asesorów. Istotne jest jednak, jak kwestię tę postrzega najwyższa instancja sądowa, czemu ma służyć dokonanie kwerendy orzecznictwa Sądu Najwyższego.

20 Wyrok ETPCz z dnia 23 kwietnia 1987 r., 9273/81, Legalis nr 1442075.

21 Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 1224).

22 D. Dudek, *Ekspertyza prawna w sprawie zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej założeń ustawy przywracającej instytucję asesora sądowego*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2013, nr 2, s. 20; K. Gonera, *Propozycje Krajowej Rady Sądownictwa dotyczące przywrócenia instytucji asesora sędziego (założenia wstępne)*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2013, nr 2, s. 6.

4. Asesura sądowa w orzecznictwie Sądu Najwyższego

Od momentu przywrócenia instytucji asesury sądowej asesorzy wydali tysiące orzeczeń, spośród których część pośrednio (jako wyrok sądu pierwszej instancji) lub bezpośrednio było przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. Zatem szczególnie istotne dla oceny prawidłowości obecnych rozwiązań legislacyjnych jest stanowisko SN w stosunku do asesury, albowiem do tej pory obecne uregulowanie asesury nie zostało przez nikogo zaskarżone do Trybunału Konstytucyjnego.

W tym zakresie przede wszystkim należy przywołać postanowienie Sądu Najwyższego w sprawie I KZP 14/19²³, gdzie składowi siedmiu sędziów SN przedstawiono zagadnienie prawne przez Sąd Najwyższy rozpatrujący skargę na orzeczenie kasatoryjne sądu odwoławczego w postępowaniu karnym, które dotyczyło tego, „Czy, zgodnie z art. 30 § 1 Kodeksu postępowania karnego, sąd może na posiedzeniu orzekać w składzie jednego asesora sądowego wydając wyrok skazujący po 1 stycznia 2016 r.?”. Skład przedstawiający to pytanie powziął bowiem wątpliwości, czy skoro w art. 30 § 1 k.p.k. mowa jest o składzie jednego sędziego, to czy uprawnienie do orzekania posiada asesor sądowy. Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów postanowił jednak odmówić pojęcia uchwały, wskazując, iż: „[...] kwestia obsady sądu pierwszej instancji, w tym orzekanie przez asesora sądowego, nie może być w tym postępowaniu badana z urzędu na podstawie art. 439 § 1 k.p.k. W tym zakresie przepis art. 536 k.p.k. nie będzie mógł stanowić podstawy do stosowania przez Sąd Najwyższy przepisu art. 439 § 1 k.p.k. Kwestia ta natomiast mogłaby

23 Postanowienie SN z dnia 26 maja 2020 r., I KZP 14/19, OSNKW 2020/6/18.

stanowią przedmiot rozstrzygania w postępowaniu skargowym, gdyby powodem uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji było zastosowanie art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. i uznanie, że asesor nie może wydać wyroku, a w skardze pogląd ten był podważany zarzutem obrazy art. 439 § 1 k.p.k. w zw. z art. 437 § 2 k.p.k.". Tym samym SN odmówił odpowiedzi na pytanie, wskazując jednocześnie, że badanie składu sądu pierwszej instancji nie jest dopuszczalne, skoro to nie była podstawa uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji.

Kwestii obsady sądu, w którym w pierwszej instancji orzekał asesor sądowy, dotyczyła jednakże kasacja w sprawie I KK 131/20, gdzie skarżący wprost sformułował zarzut, że sąd odwoławczy nie uchylił wyroku sądu pierwszej instancji mimo zaistnienia bezwzględnej przyczyny odwoławczej, ponieważ wyrok był wydany przez sąd w składzie asesora sądowego, „podczas gdy winien on być wydany przez sędziego”. Sąd Najwyższy jednoosobowo oddalił kasację jako oczywiście bezzasadną, wprost wskazując, iż: „Tak [jak obecnie – J.K.] określona ustrojowa pozycja asesora sądowego w wymiarze sprawiedliwości, jak i analiza poglądów wyrażonych w wyżej wskazanym wyroku Trybunału Konstytucyjnego, który dopuszczał, pod określonymi warunkami, powierzenie sprawowania wymiaru sprawiedliwości osobom niebędącym sędziami wskazują, że zarzut podniesiony przez skarżącą związany z orzekaniem w sprawie przez asesora sądowego nie jest zasadny”²⁴. Tożsamy pogląd w analogicznym stanie faktycznym wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu III KK 364/20, gdzie stwierdzono, że: „Ustawodawca wprowadzając do porządku prawnego ustawą z 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r.

24 Postanowienie SN z dnia 9 września 2020 r., I KK 131/20, LEX nr 3191844.

poz. 1224), instytucję asesora sądowego, oraz wprowadzając do niej następnie stosowne zmiany, zrealizował wszystkie wymogi, jakie zostały dla tej instytucji określone w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 października 2007 r., SK 7/06. Fakt ten powoduje, iż nie może być wątpliwości, że sąd, w składzie którego orzeka asesor sądowy, zapewnia rozpoznanie sprawy przy spełnieniu wymogów przewidzianych w art. 45 ust. 2 Konstytucji RP. Z tego względu, jak również uwzględniając wyniki wykładni językowej, systemowej i historycznej należy stwierdzić, że jeżeli na rozprawie głównej sąd orzeka w składzie asesora sądowego, nie dochodzi do naruszenia art. 28 § 1 k.p.k., a tym samym do zaistnienia bezwzględnej przyczyny odwoławczej, o której mowa w art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.”²⁵.

Sąd Najwyższy zakwestionował również zarzut wadliwości powołania na urząd asesorski przy udziale Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w grudniu 2017 r. Sąd Najwyższy – niezależnie od tego, że sam udział KRS przy powołaniu na stanowisko sędziowskie nie powoduje automatycznie, że wyrok dotknięty jest bezwzględną przyczyną odwoławczą, a muszą zachodzić dodatkowe okoliczności wskazujące na brak bezstronności i niezależności – to dodatkowo wskazał, iż: „Zasadnie zauważył również Sąd Okręgowy, że tryb powołania asesorów, jakkolwiek również z udziałem KRS, jest odmienny, a o pozycji na liście rankingowej decyduje suma punktów uzyskanych na egzaminie sędziowskim, zaś szczegółowe kwestie uregulowane są w ustawie o ustroju sądów powszechnych oraz ustawie o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (art. 106h i art. 106i u.s.p.)”²⁶. Podobny zarzut został podniesiony w kasacji w sprawie II KK 44/24, którą

25 Postanowienie SN z dnia 2 grudnia 2020 r., III KK 364/20, LEX nr 3150262.

26 Postanowienie SN z dnia 10 października 2023 r., II KK 364/23, LEX nr 3614309.

Sąd Najwyższy oddalił jako oczywiście bezzasadną wskazując, że: „[...]«w istocie nie ma tu innych kryteriów ich oceny, tak więc należy zakładać, iż osoby te otrzymałyby nominację bez względu na kształt KRS». W przypadku asesorów sądowych, nie ma zatem potrzeby przeprowadzania wspomnianego testu”²⁷.

Również na gruncie orzeczeń zapadłych w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego próżno szukać rozstrzygnięcia podważającego status asesora sądowego. W jednej z niedawnych skarg kasacyjnych skarżący, wnosząc o jej przyjęcie do rozpoznania, sformułował zagadnienie o treści: „Czy sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana nie tylko na urząd sędziego, lecz również asesor sądowy powołany na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2018 r. poz. 3) oraz czy sam fakt powołania takiej osoby i wydanie przez nią orzeczenia w sprawie nie przesądza o tym, że orzeczenie zostało wydane przez organ nieuprawniony?”. Sąd Najwyższy wskazał jednak, że „zgodnie z art. 2 § 1a ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 2072), w sądach rejonowych zadania z zakresu wymiaru sprawiedliwości wykonują nie tylko sędziowie, lecz także asesorzy sądowi powołani zgodnie i na podstawie przepisów, które dotychczas korzystają z przymiotu domniemania konstytucyjności, a w konsekwencji nie ma podstaw do zakwestionowania ich mocy obowiązującej, jak również aktów stosowania prawa dokonanych na ich podstawie (zasada legalizmu,

27 Postanowienie SN z dnia 6 marca 2024 r., II KK 44/24, LEX nr 3691003.

art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)”²⁸. Także w sprawie I CSK 123/20 skarżący, wnosząc o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, jako jedno z zagadnień wymagających rozstrzygnięcia wskazał na fakt orzekania w sądzie pierwszej instancji przez asesora sądowego. Jednakże SN wskazał, że: „Nie można tracić z pola widzenia również faktu, iż ocena niezawisłości i bezstronności powinna każdorazowo wynikać z oceny wadliwości procesu powołania w konkretnych okolicznościach. Skarżący nie wykazali ani nie uprawdopodobnili takich okoliczności w niniejszej sprawie, w szczególności, by osoba wydająca rozstrzygnięcie podlegała presji bądź otrzymywała zalecenia podczas wykonywania swoich obowiązków”²⁹. Także w sprawie III PO 7/18 Sąd Najwyższy wyraźnie – po dokonaniu szerokiej analizy kwestii niezawisłości sędziowskiej – wskazał, że: „Odrębnie natomiast należy ocenić status asesorów, choć pozostaje to poza zakresem rozpoznawanej sprawy, z racji na marginalną rolę Rady w procesie mianowania aplikantów aplikacji sędziowskiej na asesorów. Kompetencja Rady w tym zakresie jest zawężona do możliwości zgłoszenia sprzeciwu względem kandydatury na stanowisko asesorskie. [...] Podobnie nie każdy wybór przez obecną Krajową Radę Sądownictwa waży generalnie o wyłonionym sądzie (tak jest w przypadku asesorów, bowiem o ich nominacji decydują przede wszystkim wyniki zdanego egzaminu sędziowskiego)”³⁰.

Podobne stanowisko prezentuje Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego rozpatrująca wnioski o wyłączenie sędziego, w których podniesiono zarzut braku niezależności sądu lub braku niezawisłości sędziego. W sprawie I NWW

28 Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 2022 r., I CSK 2920/22, LEX nr 3456141.

29 Postanowienie SN z dnia 30 listopada 2020 r., I CSK 123/20, LEX nr 3087607.

30 Wyrok SN z dnia 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18, LEX nr 2746893.

2/21³¹ SN wskazał, iż wniosek oparty na tym, że w sprawie o zapłatę orzekać ma asesor sądowy a nie sędzia, jest niezasadny. Dalej SN stwierdza, że: „Chociaż językowo termin «asesor» nie jest tożsamy z terminem «sędzia», to nie ulega wątpliwości, że umocowanie asesora do orzekania winno być rozważane w kategorii rodzaju zadania, realizowanego w ramach wymiaru sprawiedliwości. Skoro to samo zadanie w akcie prawnym ustrojowym zostało powierzone zarówno sędziemu, jak i asesorowi, jego realizacja, skonkretyzowana w niniejszym przypadku w art. 47 § 1 k.p.c., może być wykonywana zarówno przez sędziego, jak i asesora sądowego – chociaż przepis ten w pierwszej kolejności odwołuje się jedynie do sędziego, w składzie którego orzeka sąd”. Sąd Najwyższy w dalszej części, odwołując się do przywołanego wyżej wyroku TK, stwierdził, iż obecne regulacje ustrojowe spełniają postulaty wskazane przez Trybunał.

Istotne jest także, że część z wyżej przywołanych judykatów Sądu Najwyższego została wydana w składzie, w którym nie było sędziego Sądu Najwyższego powołanego na ten urząd na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej po nowelizacji z 2017 r. (I KK 131/20, II KK 364/23). W toku podnoszonych obecnie głosów, kwestionujących skuteczność powołań sędziowskich do Sądu Najwyższego, zaznaczenie tej kwestii wydaje się zasadne. Mając to na względzie, należy stwierdzić, że postulat wyeliminowania asesury sądowej z porządku prawnego nie znajduje oparcia w orzecznictwie Sądu Najwyższego, zaś Trybunał Konstytucyjny jasno wskazał, jakie kryteria musi spełniać asesor sądowy, żeby jego umocowanie do sprawowania wymiaru sprawiedliwości nie budziło wątpliwości konstytucyjnych, a te kryteria spełniają obecne uregulowania ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych.

31 Postanowienie SN z dnia 12 maja 2021 r., I NWW 2/21, LEX nr 3321873.

5. Asesura sądowa w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Co ważne, w nawiązaniu do skargi skierowanej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, o której mowa we wstępie, wskazać należy, że ETPCz w 2010 r. w sprawie Urban przeciwko Polsce zakwestionował instytucję asesora sądowego jako zgodną z prawem do sądu w myśl art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka³². Jednak w tym samym wyroku ETPCz stwierdził, że: „[...] asesor sądowej B.R.-G. brakowało niezawisłości wymaganej przez art. 6 ust. 1 Konwencji z tej przyczyny, iż mogła być zostać zwolniona przez Ministra Sprawiedliwości w każdym momencie w trakcie pełnienia swej kadencji, a także iż nie istniały odpowiednie gwarancje chroniące ją przed arbitralnym wykonaniem tego uprawnienia przez Ministra. Nie ma konieczności przeprowadzenia analizy innych aspektów statusu asesorów sądowych, gdyż ich usuwalność przez organ władzy wykonawczej wystarcza, by naruszyć niezawisłość odnośnego sądu rejonowego, w którego skład wchodziła asesor sądowa B.R.-G.”. ETPCz ograniczył się zatem do zbadania przesłanki usuwalności z urzędu, uznając ją za kluczową, która *de lege lata* została wyeliminowana. Jak wskazano wyżej, obecne uregulowanie w art. 106k § 1 u.s.p. stanowi, że asesor sądowy jest nieusuwalny, a przesłanki wygaśnięcia jego stosunku służbowego w czasie pełnienia czynności sędziowskich są takie same jak w stosunku do złożenia z urzędu sędziowskiego. Dlatego na tym tle słuszne jest stwierdzenie, iż: „Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem ETPC, jeżeli sędziowie lub osoby sprawujące władzę sądowniczą nie są powoływani dożywotnio, to powoływani mogą być na określony czas, przy czym Trybunał wskazuje okres nie

32 Wyrok ETPCz z dnia 30 listopada 2010 r., 23614/08, LEX nr 621419.

krótszy niż trzy lata. Osoby te muszą bowiem korzystać z pewnej stabilności i nie mogą być uzależnione od żadnej władzy. Obecna regulacja zakłada stały okres, na który powierza się asesorowi pełnienie obowiązków sędziego, choć sama nominacja asesorska następuje na czas nieokreślony³³. W tym aspekcie należy również zwrócić uwagę na kwestię, na którą pod kątem naruszenia art. 6 ust. 1 EKPCz zwracał uwagę także Trybunał Praw Człowieka. Otóż w sprawie *Urban przeciwko Polsce* wskazano, że dla oceny, czy dany organ może zostać uznany za niezawisły sąd, oprócz sposobu mianowania jego członków istotna jest też długość ich kadencji. W sprawie *Incal przeciwko Turcji* jako jedną z przyczyn naruszających prawo do sądu w myśl art. 6 ust. 1 Konwencji uznano fakt, że w sprawie orzekał sąd wojskowy, którego skład był kadencyjny i ulegał odnowieniu³⁴. Wyjaśnić trzeba, iż Trybunał jednocześnie podniósł, że członkiem składu orzekającego był żołnierz podlegający władzy wykonawczej. Jednocześnie orzecznictwo ETPCz wskazuje, że: „Nawet jednak dość krótki czas trwania kadencji może być zaakceptowany jako zgodny z Konwencją, jeżeli jest usprawiedliwiony ważnymi powodami. Z EKPC nie można zatem wyprowadzić ogólnej tezy, że powołanie sędziego na określoną kadencję, a nie dożywotnio, jest sprzeczne z niezawisłością sędziowską”³⁵. Trybunał Konstytucyjny w sprawie SK 7/06 odwołał się do orzecznictwa strasburskiego, wskazującego na dopuszczalność powołania sędziego na określony czas pod warunkiem zagwarantowania mu stabilności i niezależności od innych władz.

33 A. Górnicz-Mulcahy, B. Bieniek, *Ustrojowe gwarancje niezawisłości asesora sądu powszechnego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, „Państwo i Prawo” 2022, nr 6, s. 44.

34 Wyrok ETPCz z dnia 9 czerwca 1998 r., 22678/93, LEX nr 78974.

35 M. Wąsek-Wiaderek [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. VI, *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. C. Kulesza, Warszawa 2016, s. 542.

W sprawie Campbell i Fell przeciwko Zjednoczonemu Królestwu ETPCz za dopuszczalny okres sprawowania funkcji uznał trzy lata³⁶. Trybunał stawia także wymóg gwarancji nieodwołalności w trakcie trwania kadencji, a za naruszające art. 6 ust. 1 Konwencji uznano milczące przedłużenie kadencji do czasu kolejnego powołania³⁷. Z tego punktu widzenia, odmiennie niż uprzedni, czteroletni okres asesury, w czasie którego asesor sądowy sprawuje wymiar sprawiedliwości i możliwość jego złożenia z urzędu jest taka sama jak w stosunku do sędziego, a po tym czasie przechodzi procedurę nominacyjną na urząd sędziego, nie może być uznany za niezgodny z Konwencją.

Takie stanowisko należy wywieść także z wyroku ETPCz w sprawie Ástráðsson przeciwko Islandii. ETPCz wskazał tam wprost, że: „[...] «ustawa» w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji obejmuje nie tylko przepisy prawne określające sposób ustanowienia i kompetencje organów sądowych, lecz również wszelkie inne przepisy prawa krajowego, które, w przypadku ich złamania, sprawią, że udział jednego lub więcej sędziów w rozstrzyganiu sprawy będzie nieprawidłowy. Obejmuje to, w szczególności, przepisy dotyczące niezawisłości członków sądu, długości trwania ich kadencji oraz ich bezstronności”. Z tego wynika zatem wprost, że ETPCz dopuszcza możliwość czasowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, tak jak to ma miejsce w wypadku asesorów. Co więcej, zastosowanie testu Ástráðsson w stosunku do asesorów nie pozwala na uznanie, że rozpoznanie sprawy przez asesora sądowego *per se* narusza określone w art. 6 ust. 1 Konwencji Praw Człowieka prawo do niezawisłego i bezstronnego sądu ustanowionego ustawą. Koniecznym jest bowiem wykazanie, iż w po-

36 Wyrok ETPCz z dnia 28 czerwca 1984 r., 7819/77, Legalis nr 127761.

37 M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 647.

stępowaniu doszło do oczywistego naruszenia prawa krajowego w zakresie powołania sędziego (asesora), co musi być powiązane z faktem nadmiernej ingerencji władzy wykonawczej w proces tego powołania, a to powodowałoby naruszenie prawa do sądu. Leszek Garlicki na tle zmiany sposobu powołania sędziowskiej części członków Krajowej Rady Sądownictwa, odwołując się do uchwały połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego³⁸, wskazuje, iż ocena powołania z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej ustawą z 2018 r. powinna odbywać się indywidualnie³⁹. Mając na względzie sposób powołania asesorów sądowych przez Prezydenta RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, która to procedura oparta jest na aplikacji sędziowskiej i wyniku egzaminu sędziowskiego, braku jakiegokolwiek ingerencji w uprawnienia asesora w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości i jego nieodwoływalność, trudno jest dopatrzyć się naruszenia prawa do sądu przez sam fakt orzekania w sprawie asesora sądowego. Paradoksalnie, wątpliwości co do zgodności z art. 6 ust. 1 Konwencji budzi uregulowanie przedstawione w projekcie ustawy o ustroju sądów powszechnych przez Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, które w miejsce asesury proponuje wprowadzenie ocen okresowych sędziego powołanego na pierwszy urząd. Projekt ten w art. 122 § 1 zakłada taką ocenę po upływie roku, dwóch lat oraz trzech lat i sześciu miesięcy od objęcia stanowiska, a negatywny wynik dwóch ocen okresowych ma stanowić podstawę do wszczęcia postępowania o złożenie takiego sędziego z urzędu.

38 Uchwała SN – Izba Cywilna, Karna oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, LEX nr 2784794.

39 L. Garlicki, *Trybunał Strasburski a kryzys polskiego sądownictwa. Uwagi na tle wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19.12.2020 r., Ástráðsson przeciwko Islandii*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 4, s. 17.

Porównanie tego rozwiązania do zakwestionowanego modelu asesury sądowej w sprawie SK 7/06 wskazuje na wątpliwości, czy taki sędzia spełniałby przymiot niezależności z uwagi na podleganie ocenom okresowym. W przeciwieństwie do tego obecne uregulowanie asesury sądowej przewiduje tylko jedną ocenę pracy asesora w postępowaniu o przekształcenie jego stanowiska w stanowisko sędziowskie.

Trzeba odnotować, że asesura sądowa obowiązująca w Polsce nie jest jedynym przykładem wśród państw europejskich, gdzie sprawowanie wymiaru sprawiedliwości następuje przez osoby niebędące sędziami zawodowymi. Przykładowo we Francji funkcjonuje instytucja tzw. sędziego delegowanego, który pełni czynności sędziowskie przez pięć lat, przy czym okres ten nie podlega przedłużeniu⁴⁰. Ponadto w systemie francuskim przewidziano także możliwość tymczasowego powołania na stanowisko sędziego i asesora w składach kolegialnych sądów⁴¹. Bliski polskiemu uregulowaniu asesury sądowej jest tzw. sędzia na próbę w Niemczech. W państwie tym sędzią dożywotnim może zostać osoba, która m.in. była sędzią na próbę przez trzy lata, przy czym czas sprawowania urzędu wynosi maksymalnie pięć lat⁴². Oprócz tego w Niemczech funkcjonują też sędziowie kontraktowi powoływani w szczególnych wypadkach określonych w ustawie⁴³.

40 W. Augustyniak, *Status prawny sędziego w Republice Francuskiej* [w:] *Status prawny sędziego. Państwa europejskie*, t. I, red. B. Przywora, Warszawa 2019, s. 192.

41 *Ibidem*, s. 193.

42 M. Bożek, *Status prawny sędziego w Republice Federalnej Niemiec* [w:] *Status prawny sędziego. Państwa europejskie*, t. I, red. B. Przywora, Warszawa 2019, s. 345–346.

43 *Ibidem*, s. 346.

6. Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania, należy zaznaczyć, że obecne uregulowanie asesury sądowej realizuje wskazania zawarte w wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 7/06. Trybunał zaś wprost dopuścił możliwość sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez osobę niebędącą sędzią, lecz asesorem sądowym. W 2009 r. nie została bowiem zakwestionowana sama istota orzekania przez asesora sądowego, ale za niezgodne z Konstytucją RP uznano jej ówczesne ukształtowanie, które nie realizowało warunków niezależności sądu i niezawisłości sędziego ze względu na zbytne uzależnienie asesora sądowego od Ministra Sprawiedliwości. Mankamenty te zostały wyeliminowane w obecnym modelu asesury sądowej. Należy zauważyć, iż w orzecznictwie Sądu Najwyższego również nie zakwestionowano pozycji asesora sądowego pod kątem naruszenia prawa do rozpoznania sprawy przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd – to niezależnie od daty powołania na urząd, tj. przez Krajową Radę Sądownictwa w składzie ukształtowanym ustawą z 8 grudnia 2017 r. czy też wcześniej. Także w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w szczególności z punktu widzenia kryteriów wypracowanych przez Trybunał, czy doszło do naruszenia prawa do sądu, na kanwie sprawy Ástráðsson przeciwko Islandii, nie sposób jest uznać, że orzekanie przez asesora sądowego narusza prawo strony do rozpoznania sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą. Z tych względów należy negatywnie odnieść się do podnoszonych postulatów rezygnacji z asesury sądowej, albowiem nie można uznać, iż strona postępowania sądowego doznaje uszczerbku swoich konstytucyjnych praw przez rozpoznanie jej sprawy przez sąd w składzie asesora sądowego.

Streszczenia

Prawo do sądu a orzekanie przez asesora sądowego

W 2016 r. ustawodawca przywrócił instytucję asesorów sądowych, powierzając im sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w sądach rejonowych. W niedługim czasie dokonano gruntownej nowelizacji przepisów w tym zakresie i *de lege lata* asesor sądowy powoływany jest przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa na czas nieoznaczony. Mimo wyraźnego wypełnienia warunków brzegowych sformułowanych w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2007 r. co do kryteriów, jakie musi spełniać sąd niezłożony z sędziów zawodowych, w dalszym ciągu podnoszone są głosy kwestionujące umocowanie asesorów sądowych do sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Szczególnie istotne jest to w czasie debaty nad stanem wymiaru sprawiedliwości, która w Polsce trwa od lat, a jednym z postulatów w niej podnoszonych jest kwestia rezygnacji z asesury sądowej. Jednak obecne uregulowanie asesury sądowej w pełni realizuje kryteria niezależności i niezawisłości sądu wyrażone w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Słowa kluczowe: asesor sądowy, prawo do sądu, niezależność, niezawisłość.

The right to a court and adjudication by a court assessor

In 2016, the legislator restored the institution of court assessors, entrusting them with administering justice in district courts. A thorough amendment of the regulations in this area was soon made, and *de lege lata*, a court assessor is appointed by the President of the Republic of Poland at the request of the National Council of the Judiciary for an indefinite period. Despite

the clear fulfilment of the boundary conditions formulated in the judgment of the Constitutional Tribunal of 2007 regarding the conditions that a court not composed of professional judges must meet, voices are still raised questioning the authorisation of court assessors to administer justice. This is particularly important during the debate on the state of the justice system in Poland, which has been going on for years, and one of the postulates raised in it is the issue of abolishing court assessors. However, the current regulation of court assessors fully meets the criteria of independence and impartiality of the court expressed in Article 45, paragraph 1 of the Constitution of the Republic of Poland and Article 6, paragraph 1 of the European Convention on Human Rights.

Keywords: court assessor, right to a court, independence, impartiality.

Literatura

- Augustyniak W., *Status prawny sędziego w Republice Francuskiej* [w:] *Status prawny sędziego. Państwa europejskie*, t. I, red. B. Przywora, Warszawa 2019.
- Bożek M., *Status prawny sędziego w Republice Federalnej Niemiec* [w:] *Status prawny sędziego. Państwa europejskie*, t. I, red. B. Przywora, Warszawa 2019.
- Dudek D., *Ekspertyza prawna w sprawie zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej założeń ustawy przywracającej instytucję asesora sądowego*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2013, nr 2.
- Garlicki L., *Trybunał Strasburski a kryzys polskiego sądownictwa. Uwagi na tle wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19.12.2020 r., Åstråðsson przeciwko Islandii*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 4.

- Gonera K., *Propozycje Krajowej Rady Sądownictwa dotyczące przywrócenia instytucji asesora sędziego (założenia wstępne)*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2013, nr 2.
- Górnicz-Mulcahy A., Bieniek B., *Ustrojowe gwarancje niezawisłości asesora sądu powszechnego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, „Państwo i Prawo” 2022, nr 6.
- Górski M., *Perspektywa prawa jednostki do sądu należycie ustanowionego: zastosowanie testu Ástráðsson w Polsce*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2023, nr 11.
- Grzegorzczak P., Weitz K. [w:] *Konstytucja RP*, t. I, *Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Hermeliński W., Nita-Światłowska B., *Orzeczenie sądowe wydane z udziałem sędziego powołanego wadliwie a naruszenie prawa do sądu gwarantowanego przez art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka – glosa do wyroku Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 1.12.2020 r., 26374/18, Guðmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021, nr 5.
- Kluza J., *Uprawnienie do orzekania przez asesorów sądowych w sprawach karnych. Uwagi na tle postanowienia Sądu Najwyższego z 26 maja 2020 r., I KZP 14/19*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 1.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.
- Tuleja P. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Wąsek-Wiaderek M. [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. VI, *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. C. Kulesza, Warszawa 2016.

Wrzolek-Romańczuk M., *Glosa do wyroku z 1.12.2020 r. wydanego przez Wielką Izbę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Guðmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii (skarga nr 26374/18)*, „Iustitia” 2021, nr 1.